

ÖZBEK VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE “KESİNLİK” BİLDİREN MODAL SÖZLER

Aynur **ÖZ ÖZCAN**

Özet

Modal anlam, konuşanın kendisinin ifade ettiği düşünceye ilgisini bildiren anlamdır. Modal anlamın leksik yolla ifadesi olan modal sözler ise konuşanın kendisinin ifade ettiği düşünceye çeşitli yönden ilgisini bildiren sözlerdir. Kesinlik bildiren modal sözler, konuşanın cümlede ifade edilen fikre olan kesin inancını, bildiren yapılardır. Konuşan kişi cümleye kendi düşüncesini eklemek için kesinlikle, mutlaka, galiba gibi yapıları kullanabilir. Bu çalışmada kesinlik bildiren modal sözler ;

1. Özbek ve Türkiye Türkçesinde ortak olan “kesinlik” bildiren modal sözler,

2. Özbek Türkçesine özgü olan “kesinlik” bildiren modal sözler,

3. Türkiye Türkçesine özgü olan “kesinlik” bildiren modal sözler

olmak üzere üç gruba ayrılarak incelendi: Özbek ve Türkiye Türkçesinde ortak olan “kesinlik” bildiren modal sözler, *albättä – elbette, qat’iyän - kat’iyyen*, *mutlak mutlaqâ - mutlaka, muhaqqaq - muhakkak, şübhäsiz - şüphesiz* ve *hiç şübhäsiz* gibi yapılardır. Bu sözler, genel olarak birbirinin yerine kullanılabilecek eş anlamlı öğelerdir. Bu sözlerin seçimi konuşanın ya da yazarın tercihinine bağlıdır. Özbek ve Türkiye Türkçesinde ortak olan modal sözlerde küçük fonetik farklılıkların dışında büyük fark yoktur. Özbek Türkçesine özgü olan şaksiz ve sözsüz, Türkiye Türkçesine özgü olan kesinlikle ve kuşkusuz sözleri kesinlik bildiren yapılardır. Özbek Türkçesinde kesinlik bildiren modal sözlerin olasılık, ihtimal bildiren modal sözlere göre daha az kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Modalite, modal sözler, Özbek Türkçesi, Türkiye Türkçesi.

The Modal Words Expressing “Certainty” in Uzbek and Turkish Languages

Abstract

Modal meaning is the meaning of a person’s interest of his/her idea in his/her speech. The modal words which are the modal meaning of expressions by lexical manner are his/her interests on an idea in various aspects. The modal words declaring certainty are structures showing the certainty of the talker’s belief to expression of the sentence. The one who talks can utilize structures like “certainly, absolutely, probably” to add his opinion to sentence. In this article, the modal words are analysed in three main groups as;

1. The modal words that show certainty in both Turkish and Uzbek Language,

2. The modal words that show certainty and are only special to Uzbek Language,

3. The modal words that show certainty and are only special to Turkish Language,

The modal words that are expressing certainty both in Turkish and Uzbek Languages are the ones like “*älbättä – elbette, qat’iyän - kat’iyyen, mutlak mutlaqâ - mutlaka, muhaqqaq - muhakkak, şübhäsisiz – şüphesiz, hiç şübhäsisiz*”. These words can be replaced to each other as generally they are synonymous. The preference on selection of them depends on talkers or writers. Except some minor phonetical differences, they are almost identical. “*şaksiz and sözsiz*” that are special to Uzbek Language and “*kesinlikle, kuşkusuz*” special to Turkish are the words having certainty expression. It has been noticed in Uzbek Language that, the modal words expressing the certainty is being rarely used than probability and possibility expressing modal words.

Key words: Modality, modal words, Uzbek language, Turkish language.

Cümle, belli bir düşünceyi bildirmekle beraber, bu düşünceye konuşanın ilgisini de yansıtmaktadır (ÖTG I: 582). Modal anlam, konuşanın kendisinin ifade ettiği düşünceye ilgisini bildiren anlamdır. Modal sözler ise konuşanın kendisinin ifade ettiği düşünceye çeşitli yönden ilgisini bildiren sözlerdir (Hacıyev 1985: 55).

Modal anlam, dilde çeşitli yollarla ifade edilir. Bu ifade yolları birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisindedir. Morfolojik olarak kip, zaman ve şahıs ekleri, sentaktik olarak özel cümle yapıları, tekrar, tonlama ve leksikal olarak modal sözler ile ifade edilmektedir (ÖTG I: 584).

Modal anlam üzerinde çalışma yapan F.R. Palmer’e göre modalitelerin semantik fonksiyonlarının belirlenmesi çok açık değildir. Zaman, zaman periyoduyla ilgili gramatik kategori olarak tanımlanır. Sayılar rakamlarla ilgilidir. Aspektin tanımlanması problemlidir. Cins terimi genellikle cinsiyet dışında başka anlamlar da taşır. Pratikte bu kategorileri örneklendirmede pek sıkıntı yoktur. Ancak, modalite düşüncesi daha belirsizdir ve çeşitli tanımlar yapılabilir. J. Lyons’a göre konuşmacı tarafından kendi düşünce ve tavrını ifade etmek için *possibly, certainly* gibi belli yapılar kullanılır (Palmer 1986: 2). Palmer, modalitenin anlamsal olarak tek bir fiile bağlı olmaksızın bütün bir cümle ile ilgili olduğunu, anlam alanlarındaki ilgileri belirlemenin modalitede kolay olmadığını belirttikten sonra ortaya konan düşüncelerin, tavırların, görüşlerin, konuşma şeklinin öznel, gerçek dışılık, iddiasızlık, ihtimal ve zorunluluk gibi düşünceleri içerdiğini ifade etmektedir.

Modalitenin belirteçleri modal fiiller, klişeler ya da parçalardır. Modalitenin gramatik değerlendirilmesinin en belirgin örneklerinden birisi kip kategorisidir. Palmer, bazı durumların gramatik yolla ifade edilmesinden ziyade leksik yolla verilmesinin daha mantıklı görüldüğünü, modalitenin gramatikalize

edilmesinin leksikal birliklerin göz ardı edilmesine sebep olduğunu belirtmektedir (Palmer 1986: 5–6).

Lyons, *Semantics II* adlı çalışmasının modaliteye ayırdığı kısmında modaliteyi epistemic modality ve deontatic modality olmak üzere ikiye ayırmıştır. Epistemic modaliteyi, gerçekten ziyade bilgi, inanç ve bilgiyle ilgili şeylerle ilgilendirirken, deontatic modaliteyi ahlâkî yaptırımlar tarafından oluşan davranışların ihtimalleri veya gerekliliği ile zorlama ve izinle ilgilendirmiştir. Bu çalışmasında Lyons, prensip olarak iki tip, “objective” ve “subjective” epistemic modality üzerinde durmuştur (Lyons 1977: 793–803).

Palmer’e göre geleneksel mantık, konuşmacıyı devre dışı bırakan objective modalite ile ilgilenirken, dilde modalite özellikle de gramatik olarak belirtilmişse, temelde subjectivedir. Dildeki modalite, sözün öznel niteliği ile ilgilidir ve hatta öznellik modalitenin temelidir. Modalite, konuşmacının fikir ve tavırının gramatikleşmesi olarak tanımlanabilir (Palmer 1986: 16).

Objektive modalite, cümlenin sentaktik bölünmesinde ifadesini bulurken temel işareti kip kategorisidir. Subjective modalite, konuşanın cümlenin anlamına inanma, şüphe, kesinlik, belirsizlik gibi ilgisini bildirmektedir. Temelde modal sözlerle ifade edilmektedir (Nurmanov 1992: 84).

Bu çalışmada Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde modal anlamın leksik yolla ifadesi olan modal sözlerin “kesinlik” bildiren türleri üzerinde durulacak ve ortak ve farklı yönler verilmeye çalışılacaktır. “Kesinlik” bildiren modal sözlerle geçmeden önce, Özbek ve Türkiye Türkçesi gramerlerinde modal sözlerin ele alınışı üzerinde durmak uygun olacaktır.

Özbek Türkçesi gramerlerinde kelime türleri, temelde gramatik anlamı, morfolojik ve sentaktik niteliklerine göre 1. müstakıl sözler, 2. yardımcı sözler, 3. modal sözler, 4. ünavlar ve 5. taklidiy sözler olmak üzere beş gruba ayrılmaktadır. Çalışmaya konu olan modal sözler, müstakıl söz türü olarak gelişmediği için ayrı bir grup olarak değerlendirilmektedir (Fahri Kemal 1957: 303,307).

Modal sözler, bir nesneyi adlandırma özelliğine sahip değildir, cümle ögesi olarak gelmezler bu özellikleriyle de müstakıl sözlerden (ad, zamir, sıfat, sayı, zarf, fiil), kelime ve cümlelerin ilgisini gösterme görevinde kullanılan bağlaç ve edatlardan ayrılırlar. Modal sözler, ünlemlere benzemektedir. Ünlem ve modal sözler cümle öğeleri ile sentaktik yönden bağlanmaz ve her ikisi de cümlenin bütünüyle ilgilidir. Ünlemler, cümlenin duygusal tarafının şekillenmesinde, modal sözler cümlenin zihnî tarafının şekillenmesinde rol oynar. Modal sözler, Özbek Türkçesi gramerlerinde genel olarak düşüncenin açıklığını bildiren modal sözler ve düşüncenin belirsizliğini bildiren modal

sözler olmak üzere iki büyük gruba ayrıldıktan sonra her grup alt gruplara ayrılmaktadır. “Kesinlik” bildiren modal sözler, düşüncenin açıklığını bildiren modal sözlerin alt grubu olarak verilmektedir (ÖTG I:583,587).

Özbek Türkçesi gramerlerinde modal sözler adıyla verilen yapılar, Türkiye Türkçesi gramerlerinde ayrı bir kelime türü olarak değerlendirilmeyip, genellikle zarfların bir grubu olarak ele alınmışlardır. Ahmet Cevat Emre, bu türden yapılara gramerinde yer vermezken, Gencan, “kesinlik” bildiren modal sözleri, *kesinlik zarfları* altında ele almış ve bu gruba I. elbet, elbette, II. mutlaka, şüphesiz, behemahal, III. asla, IV. hiç gibi yapıları dahil etmiştir (Gencan 1966:279).

Banguoğlu, modal anlam bildiren yapıları *gerçekleme zarfları* başlığı altında ele almış ve evet güzel, hayır çıkmadı, öyle değil, peki tamam mı? Olur, elbette, tabii, yok, asla, katiyen gibi yapıları sıralamıştır. Olur-olmaz kavramlarına bölünen bu zarflar arasında orta kavramlar da vardır ki kullanışta ikisinin arasına düşerler açıklamasından sonra gerçekten elverişli, oldukça elverişli, hiç elverişli değil, elbette anlayacak, belki anlar, hiç anlamaz örneklerini vererek, ihtimal ve dilek bildiren galiba, ihtimal, bari, keşki ve bolayki yapılarının da bu sınıftan sayılabileceğini belirtmiştir (Banguoğlu 1995: 372). Burada belli bir sınıflandırma yapılmadan modal anlam bildiren kelime ve yapıların karışık bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

Korkmaz, modal sözleri tarz zarflarının, *durum bildirme zarfları* alt başlığında, “kesinlik” bildiren modal sözleri ise kesinlik bildirenler maddesinde ele almıştır. Bu gruba asla, behemahal, bir türlü (asla), elbet, elbette, doğrudan doğruya, doğruca, gerçekten, er geç, hiç, hiç mi hiç, iyice, kat’iyen, kesinlikle, mutlaka, ne olursa olsun, ne derlerse desinler, tamamen, tamamıyla, zaten gibi yapıları dahil etmiştir (Korkmaz 2003: 507).

Türkiye Türkçesi gramerlerinde tarz zarflarıyla, cümlede ifade edilen düşünceye konuşanın fikir ve tavrını bildiren yapıların bir arada değerlendirildiği ve bir ayrımın yapılmadığı dikkati çekmektedir. Zarfların görev bakımından fiilleri çeşitli yönlerden niteleyen kelimeler olduğu bilinmektedir. Hâlbuki modal sözler, sadece fiille değil, cümlenin bütünüyle ilgilidir. Bir başka deyişle modal sözün cümleye kattığı anlam, sadece filli değil, bütün cümleyi ilgilendirmektedir.

Zarflar, isim, sıfat, zamir ve fiil gibi cümle ögesi olarak gelebilen bağımsız kelimelerdir. Cümleye modal anlam katan sözler, zarflar içinde değerlendirildiğinde, bu söz ve yapıların da bir cümle ögesi olabilme özelliği gösterdiği kabul edilmiş olur.

A.N. Kononov, *Grammatika sovremennogo Turetskogo literaturnogo yazıka* adlı eserinde “*modalnaya slova*” başlığı altında bu sözlere yer vermiş ve

kitabın cümle bilgisi kısmında daha ayrıntılı olarak üzerinde durmuştur. Kononov, modal sözcükleri, 1. sözcüklerin çeşitli anlam nüanslarını belirten modal sözcükler, 2. konuşmaya çeşitli modal nüanslar getiren modal sözcükler ve 3. şekil yapma görevini yerine getiren modal sözcükler olarak sınıflandırmıştır. Kitabın cümle bilgisi bölümünde cümle içinde ne temel ne de yardımcı öge sayılabilecek, semantik bakımdan ayrı duran sözcük ve sözcük gruplarının bulunduğunu, bunların, kendilerine özgü içerikleriyle bütün ifadeye özel bir anlam verdiklerini ve bu sözcük ve sözcük gruplarının giriş sözcükleri olarak adlandırıldığını belirterek şu şekilde gruplamıştır:

1. Pişmanlık, sevinç, şaşkınlık bu türden modal faaliyetler: maatessüf,
2. Eminlik, tereddüt, tahmin bildiren modal sözcükler: şüphesiz ki, hiç şüphe yok ki, elbet, elbette, gerçekten, mutlaka, mutlak, galiba, ihtimal (ki), muhakkak ki, belki,
3. İleri sürülen fikrin menşei: bence, nazaran, sözüne göre,
4. İleri sürülen düşüncenin daha önceki düşünceyle bağlantısı: demek, demek ki,
5. Düşüncenin sıralanması: evvela, evvelden, birincisi,
6. Karşılaştırma: sanki, tıpkı, güya, âdeta,
7. Onaylama ret bildiren modal sözcükler: evet, yok, hayır, hay hay (Kononov 1956: 346,355, 488–490).

Kazan’da Asiye Rehimova tarafından yayımlanan ve Dr. Paşa Yavuzarslan’ın redaktörlüğünü yaptığı *Törek Grammatikası* adlı kitapta modal sözcükler, ayrı bir madde olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada bir tasnif yapılmadan modal sözcükler sıralanmış ve cümle içinde örnekler verilmiştir (Rehimova 2002: 193–196).

Modal sözcükler, konuşmada belirginleşmektedir. Kesinlik bildiren modal sözcükler, konuşanın cümlede ifade edilen fikre olan kesin inancını, bildiren yapılarıdır. Sanders ve Spooren’e göre kesinlik bildiren yapılar, konuşmacının bilinç seviyesinin konuşmada yer almasıdır. Konuşmacı bu yapıları kullanarak kendi cümlesindeki emin olma derecesini ortaya koyup söylediklerinin doğruluğunu da ekleyebilir (Sanders 1997: 91).

Subjective modaliteye dahil edilen kesinlik bildiren modal sözcükler, Özbek Türkçesi gramerlerinde sözsüz, şübhäsiz, şäksiz ve eski olarak muhaqqaq verilmektedir (ÖTG I:583). Toplanan malzemeler mutlaqâ vâ şäk-şübhäsiz kelimelerinin de cümleye modal anlam kattığını gösterdi. Özbek ve Türkiye Türkçesinde kesinlik bildiren modal sözcükler, älbättä - elbette, eminim, qat’iyän - kat’iyyen, kesin, kesinlikle, mutlaq mutlaqâ - mutlaka, muhaqqaq, kuşkusuz, sözsüz, şäksiz, şäk-şübhäsiz, şüphesiz- şübhäsiz, hiç şübhäsiz, gibi yapılarıdır. Özbek ve Türkiye Türkçesinde kesinlik bildiren modal sözcükler üç gruba ayrılarak incelendi:

1. Özbek ve Türkiye Türkçesinde ortak olan “kesinlik” bildiren modal sözler,
2. Özbek Türkçesine özgü olan “kesinlik” bildiren modal sözler,
3. Türkiye Türkçesine özgü olan “kesinlik” bildiren modal sözler.

1. Özbek ve Türkiye Türkçesinde ortak olan “kesinlik” bildiren modal sözler:

Özbek ve Türkiye Türkçesinde ortak olan “kesinlik” bildiren modal sözler, *älbättä* – *elbette*, *qat’iyän* - *kat’iyyen*, *mutlak mutlaqâ* - *mutlaka*, *muhaqqaq* - *muhakkak*, *şübhäsis* - *şüphesiz* ve hiç şübhäsis gibi yapılardır. Bu sözler, genel olarak birbirinin yerine kullanılabilir eş anlamlı ögelerdir. Bu sözlerin seçimi konuşanın ya da yazanın tercihine bağlıdır. Bu modal sözlerin çoğunluğu alintıdır ve bunların bir kısmı artık kullanımdan kalkmıştır. Özbek ve Türkiye Türkçesinde ortak olan modal sözlerde küçük fonetik farklılıkların dışında büyük fark yoktur.

Älbät älbättä - *elbet elbette*: Özbek Türkçesi gramerlerinde bu söz, kesinlik bildiren yapılar içinde değil, anlatılan olayın meydana gelmesine inanç bildirmeyi sağlayan modal söz olarak verilmektedir. Bu yapı, aynı zamanda kesinlik ve onaylama bildirdiği için burada değerlendirildi. Özbek ve Türkiye Türkçesinde *älbät elbet* şekli de bulunan bu yapı, cümlenin başında ortasında ve sonunda gelebilmektedir.

Älbättä biz öşä buzuqlärniñ cözälärini berärmiz (Kadiriy 1994: 65). “Elbette biz o bozguncuların cezasını veririz.”

Buni payqagän Ziyä Şahiçi ulärni Atäbekkä tänitdi: - Ämäkiläriniñizni siz tänimägändirsiz älbättä, - *dedi* (Kadiriy 1994: 14). “Bunu farkedən Ziya Şahiçi, onları Atabek’e tanıttı. Amcalarınızı siz tanımamışsınızdır kesin, dedi.”

Elbette evliydi. Refikasının kaprislerine yetişiyor, entari yapıyor, çorap alıyor, kızını da gelin ediyordu (Göktulga 2000: 74).

Qat’iyän - *kat’iyyen*: Özbek ve Türkiye Türkçesinde konuşma ve yazı dilinde kullanılan ve konuşanın cümledeki düşünceye kesin inancını bildiren modal sözdür. Özbek Türkçesinde tek “y” ile söylenen bu modal söz, hem Türkiye Türkçesinde hem de Özbek Türkçesinde cümlenin her yerinde gelebilmektedir.

Ulärniñ häräkätleridän, yüzleridän benihâyät çärçägänlikleri sezilib tursä häm, lekin dävdiräş, hävliqış, pärişänlik qat’iyün körinmädi (Aybek 1977: 20). “Onların hareketlerinden, yüzlerinden oldukça yoruldukları anlaşılrsa da şaşkınlık, heyecan ve perişanlık kat’iyyen görünmezdi.”

- Öyle bir kuvvet ki... Tarif edemem sana... Ameliyat esnasında **kat'iyyen** kendisini bayılttırmaz (Seyfettin 2000: 19).

- Kahramanlıklarının kendilerine değil, millete orduya ait olduğunu söylerler. Mesalâ işte bu Ferhat Ali Bey, **kat'iyyen** fotoğrafını çıkartmaz (Seyfettin 2000: 20).

Türkiye Türkçesinde cümlenin anlamında kesinlik olmasına rağmen, kat'iyyen modal sözcük kullanılarak cümlenin anlamının daha da kuvvetlendirildiği görülür:

*Oya bundan **kat'iyyen** emindir. Oğlan ona çelmeyi takar ve bağırır* (Meriç 1987: 589).

mutlaqâ(mutlaq) - mutlaka: Bu modal söz de kat'iyyen de olduğu gibi cümlenin her yerinde gelebilen bir sözcüktür. Özbek Türkçesinde olumlu cümlelerde gelmekle beraber çoğunlukla konuşma dilinde olumsuz cümlelerde kullanılmaktadır. Özbek Türkçesinde cümlelerde geçen bu yapıların Türkiye Türkçesinde mutlak ve mutlaka modal sözcük olmasına rağmen, kesinlikle ve kesin modal sözcükle karşılaştığı görülür.

- *Qızıñiz yıñläydi, **mutlaq** ün çiqarmäslik keräk, -dedi mayor.* (Aybek 1977: 114). “Kızınız ağlıyor, **kesinlikle** ses çıkarmamak gerekir, dedi binbaşı.”

*Nävâiy äslzädälärniñ birigä: - Birâr quduq qavlätgänmisiz? Çâl : -Yoq, **mutlaqâ** yüzläb quduqni quritgän* (Uygun- Sultanov 1958: 27).

“Nevayî asilzadelerin birine: Bir kuyu kazdırdınız mı? İhtiyar: - Hayır, kesin yüzlerce kuyuyu kurutmuş(tur).”

*(Bakıcan) - Bir дәvr, bir мәмләкәт yāzuvçiläri bolışlärigü qarämäsdän **mutlaqâ** farq qılädi* (Abdulla Kahhar 1987: 308). “Aynı dönem, aynı yurdun yazarları olmasına rağmen kesinlikle farklıdır.”

*Onun hayatını o kadar biliyordum ki gündelik adamlar arasında cesaret ve ulviyyetin bir kahramanı olan bu basit insanın yüzünü görmek bana **mutlak** lâzımdı* (Adıvar 2000: 31).

“Evet” dedi, “evet”, Nalbant Ahmet'in haremiyim... Ödemişli Nalbant Ahmet'in... Sen de Ödemişlisin **mutlaka**, sen de Ödemişlisin!” (Karaosmanoğlu 1987: 320).

Muhakkak - muhaqqaq: Özbek Türkçesi gramerlerinde bu modal sözün eski olduğu belirtilmektedir. Bugün yazı dilinde ve konuşmada pek kullanılmamaktadır. Türkiye Türkçesinde diğer modal sözcük kadar sık olmasa da cümlenin her yerinde kesinlik bildirmek için kullanıldığı görülmektedir.

*Başkalarından sordum, eh işte ancak o kadar tutar dediler. Amma **muhakkak** her gün, bu yüz simidi satar, tablayı boşaltırdı* (Göktulga 2000: 74).

şübhäsiz - şüpheşiz: Bu modal söz, Özbek Türkçesindeki sözsüz ve Türkiye Türkçesindeki kesin ve kesinlikle modal sözüyle eş anlamlı olarak kullanılmakta ve cümleye şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde anlamını katmaktadır. Özbek Türkçesinde hiç ile birlikte kullanılarak bu anlam, daha da vurgulu olarak verilmektedir. Bu modal söz, Özbek Türkçesinde genellikle cümle başında giriş sözü olarak gelirken Türkiye Türkçesinde cümle sonunda da gelebilmektedir.

(*Bakıcan*) – **Heç şübhäsiz**, bu Çehovniki. Bu närsä birinçi märtä “Sovremennik” jurnalidä bäsilgän (*Abdulla Kahhar 1987: 308*). “(Bakıcan) – Hiç şüpheşiz, bu Çehov’unki. Bu şey ilk defa “Sovremennik” dergisinde basıldı.”

Şüpheşiz şimdi o kadın gidip meseleyi mahallede yayacak ve bunu Köse’nin karısı duyacak, neticede bir kepezelik olacaktı (*Kaygılı 2000: 72*).

Artık hasta kumarbazın içeride ve kendi kendisine konuşan radyodan habersiz hâlde olduğu **şüpheşiz**... (*Kısakürek 2000: 238*).

2. Özbek Türkçesine özgü olan “kesinlik” bildiren modal sözler:

Özbek Türkçesinde *sözsiz* modal sözü, cümleye kesinlik anlamı katan ve çok kullanılan bir yapıdır. *Söz* kelimesine sıfat yapım eki olan *-siz* ekinin eklenip kalıplaşmasıyla oluşmuş olan bu modal söz, Türkiye Türkçesine kesin, kesinlikle ve mutlaka olarak aktarılabilmektedir. *Söz +siz* yapısındaki kelimenin modal anlamının daha iyi görülebilmesi için bu yapının zarf olarak kullanıldığı örnek de aşağıda verildi.

Heç kimdän sädä çıqmädi. Faqat Säyrämov sözsiz baş çayqadi (*Kadiriy 1994: 27*). “Hiç kimseden ses çıkmadı. Sadece Seyramov, sessizce başını salladı.”

Hatta sözsiz kelimesinden *-lik* ekiyle soyut isim yapıldığı da görülür.

Ärägä sözsizlik kirdi. İkkisi häm fikrgä tälgän edi (*Kadiriy 1994: 27*). “Araya sessizlik girdi. İkisi de düşünceye dalmıştı.”

Aşağıdaki örnek bu yapının cümleye modal anlam kattığını açık bir şekilde göstermektedir.

Qız ulärniñ bälälärini bāqadi, kirlärini yuvädi, üy-cāylärini yñştirädi vä här qandäy yumuşni sözsiz bācārädi (*ÖTİL II: 95*). “Kız, onların çocuklarına bakar, çamaşırlarını yıkar, evlerini temizler ve mutlaka her türlü işi yapardı.”

Axır ulärniñ özləri, ... deb qārä, cahil xalq qulāngä hämişä quyib kelişär vä bu buzilmäs şartniñ sözsiz, şäksiz bācārilişini ... qattıq tälüb qılışär edi

(İsmailiy 1995: 98,99). “Onların kendileri, ... diye halkın kulağına her zaman söyler ve bozulmayan şartın mutlaka, kesinlikle yapılmasını isterlerdi.”

Şaksiz kelimesi de Özbek Türkçesinde modal söz olarak kullanılan bir yapıdır. Bu da diğer kesinlik bildiren modal sözler gibi cümlenin anlamına kesinlik katmakta ve cümlenin her yerinde gelebilmektedir.

*Här kim kelsä bundän şād bolib ketär,
Sil bolsä öpkäsın yäräsi bitär,
Qari kelib körsä şaksiz yâş etär,
Yâş yigitdek dävran sürgäli keldim (ÖTİL II: 393).*

“Her kim gelirse, buradan mutlu olup gider,
Verem ise ciğerinin yarası iyileşir,
Yaşlı gelip görürse, mutlaka genç yapar,
Genç delikanlı gibi devran sürmeye geldim.”

Bir çift söz olan şäk-şübhasiz yapısı da cümlenin anlamına modal anlam katan bir yapıdır.

Bilär edim muqaddäs cäñgä şäk-şübhasiz barişin lâzim (ÖTİL II:393).
“Bildirdim kutsal savaşa mutlaka gitmen lâzım.”

Bazen kesinlik anlamını daha da kuvvetlendirmek ve düşüncenin inanırlılığını artırmak için iki kesinlik bildiren modal sözün, bir cümlede arka arkaya kullanıldığı görülür.

Axır ulärniñ özläri, ... deb qärä, cahil xalq qulângä hämişä quyib kelişär vä bu buzilmäs şärtiniñ sözsiz, şaksiz bəcärişini ... qattıq täläb qilişär edi (İsmailiy 1995: 98,99). “Onların kendileri, ... diye halkın kulağına her zaman söyler ve bozulmayan şartın mutlaka, kesinlikle yapılmasını isterlerdi.”

3. Türkiye Türkçesine özgü olan “kesinlik” bildiren modal sözler:

Özbek Türkçesinde olduğu gibi Türkiye Türkçesine özgü olan modal sözler de vardır. Bu modal sözler, eminim, kesin, kesinlikle ve kuşkusuz sözleridir.

Eminim de kesinlik bildiren bir yapı olarak cümlenin her yerinde kullanılabilir. Burada birinci şahsın fikrinin kesinliği söz konusu olduğundan ikinci ve üçüncü şahsın eminliği birinci şahsın ağzından aynı ek kullanılarak verilmez.

Bizim sokak durgun, sıkıcı gibi görünür tanımayana. Eminim, benim canım hiç sıkılmazdı (Cumalı 2000: 52).

Burada eminim kelimesinin yerine kesinlikle modal sözü konulduğunda anlamın aynı olduğu görülür. Dolayısıyla bu da eminim yapısının da modal söz olarak alınabileceğini göstermektedir.

Kesin ve daha kuvvetli kesinliği bildiren kesinlikle, kes- fiilinden türetilmiş bir kelimedir. Alıntı olan ortak kesinlik bildiren modal sözlerle birlikte çok kullanılan bir yapıdır. Bu iki modal söz, genellikle cümlenin her yerinde kullanılmaktadır.

***Kesin /kesinlikle** derslerine çalışmamıştır.*

***Kesin /kesinlikle** yorgunluğu anlaşılıyordu.*

*Beni anlamamıştır **kesin**.*

*Beni **kesin/ kesinlikle** anlamamıştır.*

Kuşkusuz modal sözü kuşku kelimesine –siz sıfat yapım ekinin eklenip kalıplaşmasıyla yapılmıştır. Bu modal söz, cümlenin her yerinde gelebilmekte ve hiç kelimesiyle birlikte kesinlik anlamının pekiştirilerek ifade edilmesine imkân vermektedir.

*Neş'em iştiham var ve **kuşkusuz** sağlıklıyım* (Korkmaz 2003: 509).

*Yapılar, eşyalar insanlardan daha dayanıklı **kuşkusuz*** (Aral 2000: 88).

Sonuç olarak modal anlam, cümlenin en önemli unsurlarındandır. Modal anlamın leksik yolla ifadesi olan modal sözler, konuşanın kendi ifade ettiği düşünceye çeşitli yönden ilgisini bildiren sözlerdir. “Kesinlik” bildiren modal sözler, subjektive modalite olduğundan konuşma dilinde daha netlik kazanmaktadır. Genellikle “kesinlik” bildiren modal sözler, vurgulanmak istenen yapıdan önce getirilerek, anlam kuvvetlendirilmektedir. Özbek ve Türkiye Türkçesinde ortak olan “kesinlik” bildiren modal sözler, alıntı olan kelimelerdir. Özbek Türkçesine özgü olan *sözsiz* ve Türkiye Türkçesine özgü olan kesin /kesinlikle ve kuşkusuz, alıntı olan diğer modal kelimelere eş anlamlı olarak kullanılan yapılardır. Bu modal sözler, genellikle birbirinin yerine kullanılabilen yapılardır. Bu yapıların kullanımı konuşmacının ve yazarın tercihinine bağlıdır. Bu çalışma için örnekler toplama aşamasında kesinlik bildiren modal sözlerin, bir başka çalışma konumuz olan ihtimal bildiren modal sözlere göre daha az kullanıldığı görüldü.

Özbek Türkçesi için kullanılan transkripsiyon işaretleri:

å :	Yuvarlak söyleyişe meyilli /a/ sesi.
ä :	Açık /e/ sesi.
e :	Kapalı /e/ sesi.
γ :	Art damak /g/ sesi.
x :	Gırtlak /h/ sesi.
q :	Art damak /k/ sesi.
ñ :	Damak /n/ sesi

Kaynakça ve Kısaltmalar:

- ADIVAR, H. E., (2000). “Kabak Çekirdekçi”, *Güzel Yazılar Hikâyeler I*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, 31–36.
- AIJMER, K., (1997). “I Think-an English modal particle”, *Modality in Germanic Languages Historical and Comparative Perspectives*, (Ed. Toril Swan, Olaf Jansen Westvik), Berlin- New York, 1–49.
- AKSAN, Doğan, (1983). (Yönetiminde) ATABAY, N., vd., *Sözcük Türleri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ARAL, İ., (2000). *Kıran Resimleri*, İstanbul, Can Yayınları.
- Aybek, (1977). *Kuyuş kareymes*, Taşkent, Okıtuvçi Neşriyatı.
- BANGUOĞLU, T., (1995). *Türkçenin Grameri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BYBEE, J., PERKINS, R., PAGLIUCA, W., (1994). *The Evolution of Grammar*, Chicago, The University of Chicago.
- CUMALI, N., (2000). “Aklım Arkada Kalacak”, *Güzel Yazılar Hikâyeler II*, Ankara, Türk Dil Kurumu yayınları, 52–64.
- EMRE, A. C., (1945). *Türk Dilbilgisi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERGİN, M., (1997). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.
- Fahri Kemal, (Red) (1957). *Hazirgi zeman Özbek tili*, Taşkent, Özbekistan SSR Fenler Akademiyasi Neşriyatı.
- GENCAN, T. N., (1966). *Dilbilgisi*, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÖKTULGA, F. C., (2000). “Simit”, *Güzel Yazılar Hikâyeler I*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 74–79.
- HACIYEV, A., (1985). *Lingvistik terminlarning izahli lugati*, Taşkent, Okıtuvçi neşriyatı.
- İSMAİLİY, M., (1995). *Fergane tang atgünçe*, Taşkent, Şark Neşriyat-Matbaa.
- KADİRİY, A., (1994). *Ötgen künler-Mehrabden çeyan*, Taşkent, Gafur Gulam Namidegi Edebiyat ve Sen’et Neşriyatı.
- KAHHAR, Abdulla, (1987). *Eserler I- Edebiyat müellimi*, Taşkent, Gafur Gulam Namidegi Edebiyat ve Sen’et Neşriyatı.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K., (1987). “Utañ”, *Hikâyeciliğimizin 100. Yılında Yüz Örneğ*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 319–323.
- KAYGILI, O. C., (2000). “Kırkından Sonra Saz Çalınır mı?”, *Güzel Yazılar Hikâyeler I*, Ankara, Türk Dil Kurumu yayınları, 68–74.
- KISAKÜREK, N., F., (2000). “Hasta Kumarbazın Ölümü”, *Güzel Yazılar Hikâyeler I*, Ankara, Türk Dil Kurumu yayınları, 236–242.
- KONONOV, A. N., (1956). *Grammatika sovremennogo Turetskogo literaturnogo yazıka*, Moskva-Leningrad.
- , (1960). *Grammatika sovremennogo Uzbekskogo literaturnogo yazıka*, Moskva-Leningrad.

- KORKMAZ, Z., (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LYONS, J., (1977). *Semantics II*, Cambridge, New York, New Rochella, Melbourne, Sydney.
- MATTHEWS, R., (1993). *Papers on Semantics and Grammar*, Frankfurt- Berlin- New York- Paris- Wien: European University Studies.
- MERİÇ, N., (1987). “Keklik Türküsü”, *Hikâyeciliğimizin 100. Yılında Yüz Örnek*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 586–593.
- MİRZAYEV, M., S., Usmanov, İ., Resulov, (1970). *Özbek tili*, Taşkent, Okituvçi Neşriyatı.
- NURMANOV, A., vd., (1992). *Özbek tilining mezmuniy sintaksisi*, Taşkent.
- ÖTG: (1975). *Özbek Tili Grammatikası I* (Sorumlu yazarlar: Abdurahmanov, G., Ş.Ş. Şaabdurahmanov, A. Hacıyev), Taşkent, Özbekistan SSR Fenler Akademiyası Neşriyatı.
- ÖTİL: (1981). *Özbek tilining izahli lugati I-II*. Moskva.
- ÖZ ÖZCAN, A., (2004). “Özbek ve Türkiye Türkçesinde Olasılık-Tahmin Bildiren Modal Sözcükler”, *V. Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara, 20–26 Eylül 2004, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2253–2264.
- PALMER, F. R., (1986). *Mood and Modality*, Cambridge-New York.
- REHİMOVA, A., (2002). *Törek Grammatikası* (Türk Dilbilgisi), Kazan.
- SANDERS, J., Spooren, W., (1997). “Perspective, Subjectivity, and Modality from a Cognitive Linguistic Point of View”, *Discourse and Perspective in Cognitive Linguistics*, (Ed. Wolf-Andreas Liebert, Gisele Redeker, Linda Waugh), Amsterdam / Philadelphia, 85–115.
- SEYFETTİN, Ö., (2000). “Kaç Yerinden”, *Güzel Yazılar Hikâyeler I*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11–24.
- ŞAABDURAHMANOV, Ş., Askarova M., vd., (1980). *Hazirgi Özbek edebiy tili*, Taşkent; Okituvçi Neşriyatı.
- TURSUNOV, U., Muhtarov C., Rahmetullayav Ş., (1992). *Hazirgi Özbek edebiy tili*, Taşkent, Özbekistan Neşriyatı.
- UYGUN-SULTANOV, İ., (1958). *Alişer Nevaiy*, Taşkent. ÖzSSR Devlet Bediiy Edebiy Edebiyat Neşriyatı.